

Inventering av labb *Stercorarius parasiticus* i Södermanlands läns skärgård 1999 samt ett försök till utvärdering av framtida förekomst i Sverige

ARNE ANDERSSON

Abstract

In 1999, I made a complete census of the Arctic Skua population in the archipelago of Södermanland. I surveyed all parts at least three times between 10 May and 13 July. I found 15 breeding pairs (5 pairs with young, 2 incubating pairs, and 8 stationary pairs with unmistakable breeding behaviour), and two resident birds (probably a pair) that did not breed. The Södermanland population was estimated at 25 pairs in the 1970's. This decline is different from the assumption that the total Swedish population has increased. The population of Stockholm archipelago was estimated at 200 pairs in the mid 1980's and 300 pairs in the mid 1990's, and that of Västerbotten in the north of Sweden at about 10 pairs in the early 1980's and 40–45 pairs in 1994. The total Swedish population was estimated to be 370–380 pairs

in the mid 1980's. Compiling the most recent estimates (most from the late 1990's), I found that the total population now is 546–571 pairs. In spite of this, I am not certain that these figures represent a real increase. The general ornithological activity in the archipelagos has also increased much, and some ornithologists have recently been particularly interested in skuas. Hence it is possible that the increase is only apparent. All skuas bred near gull colonies, and almost all gull colonies had a skua pair. This makes it unlikely that the skua population will increase unless the gull populations do the same.

Arne Andersson, Höglundavägen 31, S-611 37 Nyköping, Sweden

Received 14 December 1999, Accepted 26 January 2000, Editor: S. Svensson

Under 1999 inventerade jag beståndet av labb *Stercorarius parasiticus* i skärgården inom Södermanlands län. Denna inventeringen är den första som berört hela länets skärgård. Tidigare har endast en uppskattning gjorts efter vetskap om förhållandet i vissa delar av skärgården. Med utgångspunkt från det senare beräknades antalet labbar i Södermanlands län uppgå till ca 25 par (Nord 1977).

I hela landet beräknades i mitten på 1980-talet att beståndet uppgick till ca 370–380 par. I Östersjön häckade labben från Småland i söder till Norrbotten i norr. Dess starkaste fäste var Stockholms läns skärgård där ca 200 par häckade (Ahlén & Tjernberg 1996). Förutom i Östersjön häckar labben även i Bohuslän på Västkusten.

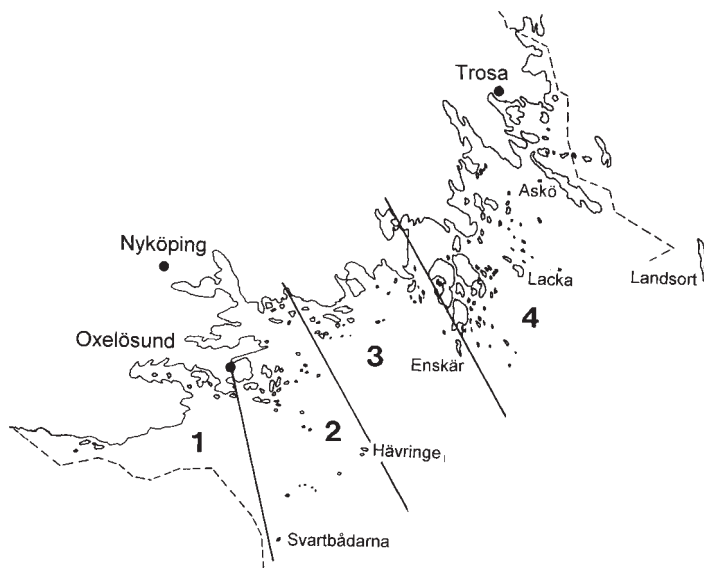
På senare tid är uppfattningen att labben ökat markant i Östersjön. I Stockholms län uppskattas numera beståndet till ca 300 par (bl.a. Staav 1995). I Västerbotten uppges att labben ökat från ett tiotal par i början på 1980-talet till 40–45 par 1994 (Ahlén & Tjernberg 1996).

Inventeringsområde

Inventeringsområdet består av Södermanlands läns skärgård (Figur 1). Större delen av området är välkända vatten för mig och jag har därmed stor kännedom om området. Skärgårdens innersta del har även besökts, inte för att det var troligt att något par skulle häcka så långt in mot land, men hela skärgården är därmed inventerad. Kuststräckan är ca 60 km lång. De yttersta öarna är belägna 14 km från fastlandet.

Utförande

Skärgården uppdelades i delområden. Varje område genomkorsades med båt vid minst tre tillfällen under perioden 10 maj–13 juli. Häckningsön står i centrum för labbarna. På ön eller i dess närhet uppehåller sig labbarna under större delen av dagen. Det är därför ganska lätt att konstatera om och var häckning sker. Något som även underlättar att finna labbarnas häckningsplatser är att de gärna häckar på samma öar år från år. Ofta är även boet placerat på samma ställe.

Figur 1. Undersökningsområdet med delområdena 1–4 (jmf Tabell 1). De streckade linjerna är länsgränserna. De heldragna linjerna skiljer delområdena. Tre orter och sex öar är utsatta som orientering.

The study area with the subareas 1–4 (cf. Table 1). The dashed lines indicate the county borders. The full lines separate the subareas. Three towns and six islands are marked for orientation.

Det är inte ovanligt att det i skärgårdsområdena uppehåller sig labbar som inte häckar. Dessa betar sig dock annorlunda än de häckande. Närmar man sig en ö, där de icke häckande labbarna uppehåller sig, flyger de bort från området utan att visa något intresse för vad som händer. De förblir också oftast borta under lång tid, även efter det att man avlägsnar sig från platsen. Två sådana labbar (ett par?) uppehöll sig i område nr. 2, från maj till juli.

Inventeringsresultat

Antalet påträffade par 1999 redovisas i Tabell 1. Totalt fann jag 15 häckande par. I tabellen används även benämningen stationära par. Med sådana avses par som tydligt visade tecken på häckning, nämligen

(1) att de i huvudsak uppehöll sig på en lämplig häckningsö, (2) att de genom sitt flygsätt tydligt visade oro för att man kommit för nära boön eller (3) att de kort tid efter det att jag lämnat platsen återvänt till ön. Någon generell landstigning för att kontrollera häckning och häckningsresultat utfördes inte. Jag noterade ändå att 1 par hade 2 ungar och 4 par vardera 1 unge. En av dessa blev tagen och uppäten av en havstrut. Två par iaktogs ruvande. Ett av paren blev av okänd anledning av med sina ägg. Här kan man misstänka att de togs av någon mäs- eller kråkfågel. Kråkan är för övrigt en vanlig predator ute på öarna. En annan möjlighet är minken, men någon sådan observerades inte i området. Jag har för övrigt endast gjort enstaka minkobservationer i innerskärgården.

Tabell 1. Antalet häckande eller stationära labbar i Södermanlands län 1999 redovisade områdesvis (se Figur 1). *Number of breeding or stationary Arctic Skuas in the county Södermanland in 1999, recorded area-wise (see Figure 1).*

Område nummer <i>Area number</i>	1	2	3	4	Totalt
Antal häckande par <i>Number of breeding pairs</i>	0	1	3	3	7
Antal stationära par <i>Number of stationary pairs</i>	1	5	1	1	8
Antal par totalt <i>Total number of pairs</i>	1	6	4	4	15

Tabell 2. Uppskattat antal stationära individer av måsfåglar i närområdet till tre labbpar. Labbarna utnyttjade i huvudsak dessa måsfåglar för att införskaffa sin föda.
Estimated number of individuals of gulls in the vicinity of three pairs of Arctic Skuas. The skuas used primarily these gulls to obtain their food.

Labbpar nr <i>Skuu pair no.</i>	Skrattmå <i>Larus ridibundus</i>	Fiskmå <i>Larus canus</i>	Gråtrut <i>Larus argentatus</i>	Havstrut <i>Larus marinus</i>	Fisk/silvertärna <i>Sterna hirundo/ paradisaea</i>	Totalt
1	4	10	6	8	40	68
2	2	8	100	10	30	150
3	–	6	80	16	10	112

Boplacering och födounderlag

För att kunna skaffa föda på ett energisnålt sätt bosätter sig labbarna nära måsfågelrika öar (Tabell 2). Det förekommer även att de häckar på samma öar som måsfåglarna, vilket då sker på den del som har få eller inga häckande måsfåglar.

De labbar som har förmågan att etablera sig nära måsfågelkolonier har antagligen störst möjlighet till att genomföra en lyckad häckning. Men samtidigt löper de större risk att ägg och ungarna utsätts för angrepp från måsfåglarna, framför allt då trutar.

Avstånd mellan de häckande paren

I delområdena 2 och 4, vilka jag har haft under särskild uppsikt i många år fram till 1997 (Andersson 1998), har jag ofta sett labbarna flyga in i varandras häckningsområden. Vid ett flertal tillfällen har jag observerat ett labbpar som lockats upp i luften av grannparet. I luften har de sedan utfört en gemensam och ljudlig flyglek. Jag har även noterat att grannparet gjort korta besök på själva häckningsön. Detta har skett utan synliga reaktioner från hemmaparet. Sådana observationer har gjorts framför allt under maj månad, strax efter ankomsten till häckningsområdet. Senare, när ungarna blivit flygfärdiga efter ca 4 veckor, iakttog jag vid ett tillfälle 1998 även en hel labbfamilj med två ungar som besökte grannarnas ö.

Trots att labbarna till viss del betar sig socialt, föredrar de i Östersjön att häcka en bit ifrån varandra (Tabell 3). Avståndet mellan de två par som häckade närmast varandra var 600 meter. Längsta avståndet mellan två grannpar var 11.600 meter. Medelavståndet mellan samtliga närmast varandra liggande boplatser i Södermanlands län var 4700 meter. Med det längsta och kortaste avståndet borträknat var medelavståndet 3800 meter.

Det finns ca 100 öar i ytterskärgården, som i storlek och utseende liknar de öar labbarna häckade på. Alla 15 labbparen häckade i närheten av någon måsfågelkoloni, vilket innebär att så gott som samtliga måsfågelkolonier i Södermanlands läns ytterskärgård hade ett häckande labbpar i närheten.

Färgfaser

Labben förekommer i två färgfaser, en mörk och en ljus. Det förekommer även olika färgvarianter mellan mörk och ljus. Mörka labbar är vanligast i söder, ljusa i norr. I Södermanlands län häckar övervägande mörka labbar. Jag noterade färgfaser på samtliga 30 labbar. Av dessa var 26 fåglar mörka. Två fåglar var av en mellanfas, med hals och undersida något ljusare. Ett par noterades dock vara av den ljusa varianten med hals, bröst och buk nästan helt i vitt.

Tabell 3. Avståndet mellan de olika häckningslokalerna.
Distance between the different nesting sites.

Avstånd, km <i>Distance, km</i>	0–1	1–2	2–3	3–4	4–5	5–6	6–7	>7
Antal par <i>Number of pairs</i>	1	2	2	2	1	1	3	2

Labbens nuvarande status i landet

För att få vetskap om labbens numerär i övriga delar av landet sändes en förfrågan till Sveriges Ornitologiska Förenings regionalföreningar utmed Östersjön. Förfrågan gick även till Västkusten (Matti Ahlund) och Vänerområdet (Thomas Landgren).

Enligt sammanställning (Tabell 4) av erhållna uppgifter har labbeståndet sedan 1980-talet ökat med ca 50%. Med antagandet att det uppskattade antalet i Stockholms län (300 par) och i Västerbotten (40–45 par) är aktuella, innebär det att det svenska labbeståndet numera består av 546–571 par.

Diskussion

Enligt de sammanställda uppgifter som redovisas i Tabell 4 har labbarna ökat i antal. Betyder detta att en verklig ökning skett – eller har uppfattningen grund i andra orsaker? Kan det vara så att antalet labbar

tidigare har underskattats? Består de ”nyupptäckta labbarna” därför av exemplar som redan tidigare funnits i skärgården men inte observerats?

Anledningen till att de inte blivit upptäckta kan stå i relation till antalet ornitologer i skärgården. Idag besöks skärgården troligtvis av fler ornitologer än tidigare. Efter den korrespondens jag haft kan jag konstatera, att en hel del personer även har labben som särskilt intresseområde. Detta bör innebära att labbarna nu eftersöks på ett effektivare sätt.

Utbredningsområden kan förändras, men först och främst styrs nog labbeståndet av tillgången på måsfåglar. Helst ska dessa även häcka i ett större antal på ett koncentrerat område. Att måsfåglarna häckar i kolonier innebär för labbarna att de kan erhålla sin föda i närområdet, vilket i sin tur innebär en låg energiåtgång vid födans införskaffande.

Angående födan har jag noterat att många av försöken att avkräva måsfåglarna deras byten miss-

Tabell 4. Labbens numerär i Sverige, redovisat efter inventeringar som i huvudsak utförts under senare delen av 1990-talet. I de områden som inte inventerats har lokala ornitologer uppskattat beståndet.

Number of Arctic Skuas in Sweden, based on surveys performed primarily during the late 1990's. In areas not surveyed, the population was estimated by local ornithologists.

Regionalförening, Område <i>County, Area</i>	Antal par <i>Number of pairs</i>	Inventerat år <i>Survey year</i>	Uppskattat år <i>Estimate year</i>
Norrbotten	25–35		1998
Västerbotten*	Ingen uppgift (40–45)	1994 ?	1994 ?
Ångermanland	20–25		1997–98
Medelpad	1–2	1998	
Gävleborgs län	19	1997–98	
Uppland	20		1974–75
Stockholm län	300		1996
Södermanlands län (egen)	15	1999	
Östergötland	26	1997	
Östra Småland	6–10	1998	
Öland	Häckar ej		
Blekinge	Häckar ej		
Gotland	Ingen uppgift		
Skåne	Häckar ej		
Västkusten	74	1993–95	
Vänern**	Häckar ej		
Totalt	546–571		

* För Västerbotten är det oklart om det rör sig om ett inventeringsresultat eller en uppskattning. Antalet (40–45) par är noterade efter uppgift i Ahlén & Tjernberg, 1996. *For the county Västerbotten it is unclear if it is a result of a survey or if it is estimation. Data found in Ahlén & Tjernberg, 1996.*

** I Vänern (Dalsland) häckade ett par från åtminstone 1979 och ett par år framåt. Under perioden 1993–96 sågs en ensam labb utan häckningsbeteende i samma område. *In Lake Vänern (county Dalsland) a pair of Arctic skuas bred at least from 1979 and for a couple of years further.*

lyckas. Det bör innebära att varje par är beroende av ett stort antal måsfåglar för att klara av sin familjs matbehov under häckningen. Naturligt blir därmed att labbarna häckar på ett visst avstånd från varandra, ett avstånd som styrs av tillgången på måsfåglar.

Sedan är det förhållandet att de flesta labbar häckar i den yttersta skärgården. Men förhållandet där, med ett mindre antal öar invid de måsfåglerika öarna, betyder sannolikt att det är ont om nya häckningsplatser i närområdet till måsfåglerarna. Skulle däremot Östersjöns labbar ändra beteende och börja häcka med flera par på samma ö, finns dock en möjlighet till expansion. Men då måste troligtvis måsfåglerarna (födounderlaget) öka markant.

Utanför Östersjön förekommer det att flera par häckar på samma ö. Exempelvis noterades vid inventeringen på Västkusten 1993–95, att det på sju öar fanns mer än ett häckande par. Någon direkt närkontakt mellan de olika paren var det inte. Boplatserna fanns på ett avstånd av några hundra meter från varandra. Tätheten var som mest 1 par per 10 ha. (Åhlund, i brev, 1999).

Från Shetlandsöarna omnämns att labben även häckar i kolonier (Perry 1948). En sådan bestod av hela 31 par. Angående Shetlandsöarna kan man nog påstå att förhållandet där är lite annorlunda. Öarna ligger koncentrerade, och de är vad som erbjuds de olika havsfåglerarna att häcka på i ett stort område. De drar därför till sig ett extra stort antal måsfåglar, vilket gör det möjligt för fler labbar att införskaffa föda, och därigenom kan de häcka tätare tillsammans. Till sist ska här inte utelämnas möjligheten till expansion genom att labben börjar häcka längre in i skärgårdarna samt utmed andra kustavsnitt förutom i rena urbergsskärgårdar.

Tack

Ekonomiskt stöd till inventering och studier har erhållits från Elis Wides fond (Sveriges Ornitologiska Förening). Följande har bidragit med information: Sveriges Ornitologiska Förenings regionalavdelningar utmed Östersjön, Matti Åhlund, Göteborg, Thomas Landgren, Gullspång, Björn Lundberg, Nynäshamn, Roland Staav, Stockholm, Åke Andersson, Uppsala samt Lennart Wahlén, Nyköping. Tack även till Kajsa Ericsson, Nyköping, för synpunkter på manuskript.

Referenser

Ahlén, I. & Tjernberg, M. 1996. *Rödlistade ryggradsdjur i Sverige – Artfakta*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Andersson, A. 1995. *Sjöfågelinventering i Rågö-Stångskärs Fågelskyddsområde, 1995*. Opublicerad rapport hos länsstyrelsen. *Unpublished report at the county board*.

Andersson, A. 1998. Labb – iakttagelser från några häckningar. *Fåglar i Sörmland* 31(1): 6–10.

Nord, I. 1977. Antalet häckande fåglar i Sörmland. *Fåglar i Sörmland* 10: 1–22.

Perry, R. 1948. *Shetland Sanctuary*. Faber & Faber, London.

Staav, R. 1995. Stockholms skärgård, "Ett viktigt fågelområde". *Vår Fågelvärld* 54(3): 6–10.

Åhlund, M. 1996. Labbens utbredning och beståndsutveckling på Västkusten. *Fåglar på Västkusten* 30: 214–220.

Summary

A census of the Arctic Scua Stercorarius parasiticus in the archipelago of Södermanland county in 1999, and an evaluation of its future prospects in Sweden

This is the first survey of the Arctic Skua covering the whole archipelago of the county of Södermanland, Sweden. Prior to this survey only one estimate has been made, based on knowledge about the number of pairs in certain parts of the archipelago. The population estimate was approximately 25 pairs (Nord 1977). The population of the Arctic Skua in all Sweden was estimated at about 370–380 breeding pairs in the mid 1980's (Table 4). Along the Baltic coast of Sweden, the Arctic Skua breeds from Småland in the south to Norrbotten in the north. Its stronghold is the archipelago of Stockholm with approximately 200 pairs (Ahlén & Tjernberg 1996).

My study covered the whole archipelago of Södermanland (Figure 1) and was made in 1999. The archipelago was divided into four subareas. Each area was searched by boat at least three times between 10 May and 13 July. I know the whole archipelago well, and the behaviour of the breeding pairs makes it easy to determine where the skuas breed. In addition, they often breed on the same island and even place their nests at the same site from year to year. Sometimes non-breeding birds also appear in the area, but they can be distinguished by their different behaviour.

The result of my census is summarised in Table 1. I found a total of 15 pairs. Of them one pair had two young and four pairs one young each. Two other pairs were seen incubating. The remaining eight pairs were stationary on an island suitable for breeding, showed agitated behaviour when I approached, and returned when I left. In addition I found two stationary birds, possibly a pair, that did not breed.

The Baltic skuas prefer to breed at some distance from each other (Table 3). In spite of the fact that

there are about one hundred suitable islands in the outer archipelago, the average distance between the nests was 4700 m, and the shortest distance was 600 m. All fifteen pairs bred close to gull colonies, which means that almost all gull colonies had a skua pair breeding near them (Table 3).

In order to obtain a recent estimate of the total Swedish skua population, I distributed an enquiry, and I compiled literature data for comparison with earlier estimates (Table 4). According to these data, the total population in Sweden has increased by 50%, from 370 pairs in the 1980's to approximately 560 pairs in 1999. Note, however, that my count of the Södermanland population was lower than the estimate 22 years earlier.

The current opinion is that the Swedish population has increased remarkably. In the county of Stockholm the population is today estimated to be approximately 300 pairs (e.g. Staav 1995). In the county of Västerbotten it has been stated that the population

has increased from about ten pairs in the beginning of the 1980's to 40–45 pairs in 1994 (Ahlén & Tjernberg 1996).

Does this really mean that the skua population has increased? In my view it is possible that many pairs have been missed earlier. To-day, the archipelagos are probably visited by a greater number of ornithologists than before. From my correspondence with different ornithologists I have also observed that some of them have skuas as a special field of interest. This ought to mean that skuas are searched more efficiently, and hence it is possible that some of the previous estimates are too low.

My observation that almost all skua pairs bred close to gull colonies, and that almost all gull colonies had a pair of skuas makes me believe that the size of the skua population depends strongly on the number of gull colonies. Hence it is only if the size of the gull populations increase that the Baltic Arctic Skua population will do the same.